

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Me?unarodni, interdisciplinarni, dvojezi?ni, online ?asopis

Percepcija srpske elite dejtonske Bosne

Sonja Biserko

Bosna i Hercegovina je središna ta?ka srpskog nacionalnog projekta, ne samo devedesetih, ve? tokom ?itavog XX veka. Aspiracije Srbije prema BiH su i sada, nakon ratova devedesetih ostale nepromenjene, što podrazumeva pripajanje Republike Srpske (RS) – u fazama. Deo srpske elite ?vrsto stoji na stanovištu da „ne postoji krupniji, teži zadatak za srpski narod u celini, danas, od o?uvanja Republike Srpske na principima Dejtonskog sporazuma”. U tom pogledu politika rukovodstva RS, posebno Milorada Dodika smatra se “izvanrednom, upornom, doslednom i veštom”, jer je ta politika istovremeno “postala pitanje odbrane istine”.

Rat u Bosni srpski stratezi tretiraju isklju?ivo kao borbu srpskog naroda za oslobo?enje, pa je velika energija skoncentrisana na fabrikovanje slu?ajeva koji su u funkciji relativizacije odgovornosti za rat. Dobrica ?osi?, akademik, uz brojne druge, svakako je jedan od najaktivnijih u promovisanju takvog pristupa. Zato on u svakoj prilici isti?e: “Borba za istinu u prošlosti, borba za istinu u bosanskom ratu, otpor markalizaciji i srebrenizaciji bosanskog rata i saznanja istine o njemu koju su sakrile velike sile i ti islamski faktori. Mislim da je RS poslednja odbrana srpske istine, srpske demokratije i srpskog prava na opstanak”.

Milorad Dodik, o?igledno ne formuliše svoju politiku bez podrške Beograda; kako ?osi? isti?e, “nema ja?eg politi?ara, ja?e i pouzdanije li?nosti koja služi u odbrani RS od Dodika. Ja bih rekao, on održava i obeležava naše nacionalno dostojanstvo. On je ?ovek koji je u aktivnoj borbi sa nazadnim antidemokratskim snagama, snagama koje vode ponovo u sukob i ruše mir. On tu borbu vodi izvanredno, vešto, principijelno i treba mu i gra?anski i intelektualno i politi?ki u svakom pogledu pomo?i i podržati ga”.

Ratni ciljevi u Bosni i Hercegovini

Nakon što ju je me?unarodna zajednica 6. aprila 1992. godine priznala, Bosnu i Hercegovinu je bila izložena najstravi?nijoj politici istrebljenja muslimanskog stanovništva. Srbi su u veoma kratkom roku, za samo nekoliko meseci, fakti?ki od aprila do avgusta (1992), zauzeli 70 odsto teritorije BiH. O tome svedo?e brojni sudski procesi vo?eni pred Haškim tribunalom, za Fo?u, Prijedor, Sarajevo... Mnogi zlo?ini još nisu ni istraženi, posebno onih koji su se desili duž Drine. U tom po?etnom naletu srpske vojske i Sarajevo se, za samo nekoliko dana našlo u potpunoj opsadi. Opoljavanje Sarajeva po?elo je mnogo ranije, još tokom 1991. godine. Vojska se ušan?ila na pozicije oko Srajaeva ve? u jesen 1991, što tako?e svedo?i u prilog tome da je vojna agresija na Bosnu bila prethodno dugo pripremana. Srpsko stanovništvo je bilo pripremano i naoružavano. Radovan Karadžić je ve? u oktobru 1991, pripremaju?i plebiscit srpskog naroda u BiH rekao:

“Vlast morate uzeti energično i potpuno” i, “ja vam kažem, kakva god Bosna bude, u srpskim krajevima i srpskom selu, nijedan muslimanski temelj se neće zakopati (...) Prvi temelji, koji se zakopaju leteće u vazduh. Svijet će nas razumjeti kad kažemo da ne damo da se remeti demografska slika, prirodnim ili vještačkim putem. Nema šanse, naše teritorije su naše, nek budemo gladni, ali bićemo na njima, jer se ovde vodi bitka za život i smrt, bitka za životni prostor”. On tada najavljuje teškoće sa međunarodnom zajednicom i kaže: “Biće stranih posmatrača, sve će biti motreno, biće zburadi, osim nekih, koje ćemo mi nabaviti iz Engleske i koji će biti objektivni. Svi ostali će biti zburadi”. U svom govoru Karadžić najavljuje karakter nove srpske države koji će biti isključivo etnički, jer, “mi nemamo više nikakve potrebe za zastarjelim oblikom države, za zajedništvom, koje će da nas košta svakih 20 godina, po milion žrtava, i svakih 20 godina rekonstrukcija države uz naše žrtve. Nema govora. Neka je ono što je naše, naše”.

Da su vršene opsežne pripreme za agresiju svedoži i brzina kojom su teritorije zauzete, te preciznost u gađanju objekata od istorijske i kulturološke vrednosti. Namerno i planski je rušeno kulturno i istorijsko nasleđe Bosne, što je između ostalog, imalo za cilj i rušenje multikulturalnosti BiH. Sarajevo je imalo posebno mesto u napadu na BiH. Karadžić isti je da “... nama Sarajevo integriše istočnu Hercegovinu i Romaniju. Romanija ima svoju aršiju u Sarajevu. Srpsko Sarajevo je od neprocenjive važnosti”, pa zatim naglašava: “Sarajevo nikako napustiti ne možemo jer bi tada tek Muslimani imali dobru državu, a nas bi osušili i sve bi nam ove tri pokrajine: istočnu Hercegovinu, staru Hercegovinu i Romaniju – tu ne bi ništa ostalo ako mi ne budemo imali svoje Sarajevo”. Odluka da se Sarajevo opkoli svakako je računala i sa odvratanjem pažnje međunarodne zajednice (od progona stanovništva i zločina činjenih u drugim delovima Bosne).

Do proleća 1992, očekivanja Beograda su bila da će BiH ostati u nekoj vrsti zajednice sa Srbijom. Smatralo se da je situacija u BiH posebno teška i delikatna, jer je reč o tri konstitutivna naroda, od kojih nijedan nema apsolutnu većinu i da stoga nijedan od njih ne može doneti odluku na štetu drugih. Takav stav je Beograd plasirao u svet, najavljujući time i rat, u slučaju osamostaljenja Bosne. “Izdvajanje BiH iz Jugoslavije”, kako kaže Borisav Jović, “je veoma opasno i to ne treba podsticati”. On smatra da je “najoptimalnije rešenje da se Srbija, Crna Gora i BiH konstituišu kao nova demokratska Jugoslavija i da oživaju njen kontinuitet”. Odluku Evropske zajednice o priznavanju nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine, Beograd je tumačio, kao odlučujuću grešku koja je dovela do eskalacije sukoba. To su, kako je isticao Jović, osnovni uzroci sukoba i stradanja u BiH, kako muslimanskog, tako isto i srpskog i hrvatskog naroda. Aktiviranje RAM projekta u Bosni počelo je preko generala Uzelca koji je bio zadužen za operacionalizaciju plana.

Ratni ciljevi u Bosni i Hercegovini se veoma precizno artikulirani na sednicama parlamenta RS već u maju 1992. godine. Robert Donia, američki istoričar je u svom ekspertskom izveštaju za Haški tribunal locirao šest ciljeva bosanskih Srba. Prvi cilj je razdvajanje od druge dve zajednice, zatim probijanje koridora između Semberije (na istoku) i Krajine (na zapadu); treći cilj je bio uspostavljanje koridora u dolini Drine, kako bi se Drina eliminisala kao granice između Srbije i Bosne i Hercegovine; četvrti cilj je uspostavljanje granice na reci Uni i reci Neretvi; peti je bio podela Sarajeva na srpski i muslimanski deo, a šesti cilj je bio izlaz Republike Srpske na more.

Nevoljno prihvatanje Dejtonskog sporazuma

Srpska elita je prihvatila Dejtonski sporazum pod pritiskom realnosti i činjenice da bi u suprotnom Republika Srpska bila potpuno poražena. Međunarodna zajednica je zaustavila hrvatsko-muslimansku ofanzivu koja je pretila da padom Banjaluke, Prijedora i praktično, Republike Srpske dođe do novog egzodusa Srba, sada iz BiH. Kako je tim povodom svojevremeno istakao Vuk

Drašković, lider SPO, “da rat nije prekinut zalaganjem velikih sila cela Republika Srpska bi pala za nekoliko sedmica”. Slobodan Milošević je u komunikaciji sa svetom tada pretio da će, ukoliko se to dogodi te Srbe poslati na Kosovo, što bi generisalo novi sukob za koji međunarodna zajednica nije bila spremna. Odluka međunarodnih pregovarača da prihvate etničku podelu Bosne, odnosno rezultate rata je tako, od samog početka u ustavno rešenje BiH unela elemente koji nisu mogli garantovati funkcionalnu državu. Bez obzira na Aneks 7 (povratak izbeglica), vojnom bi primenom bar donekle bila rekonstruisana predratna demografska slika BiH, zbog odsustva suštinske politike povratka, Dejtonski sporazum nije mogao obezbediti konsolidaciju bosanske države.

Pri kraju rata u Bosni došlo je do razmimoilaženja između Beograda i Pala u vezi sa mirovnim ponudama Owen-Stoltenberg, pa je čak došlo i do toga da je Beograd zaveo sankcije i zatvorio granice prema RS 1994. U samo predvečerje Dejtona, Milošević je morao obezbediti podršku relevantnih faktora u RS, Srbiji i Crnoj Gori, kako bi predstavljao sve Srbe na predstojećim pregovorima. Poziciju glavnog pregovarača sa srpske strane obezbedio je Sporazumom 30. avgusta 1995, koga su potpisali svi, u to vreme relevantni srpski lideri.

Srpska elita, međutim, nije prihvatila Dejtonski sporazum, jer je smatrala da je Milošević podlegao pritiscima i da su Srbi izgubili etničke teritorije u Bosanskoj krajini. Sinod Srpske pravoslavne crkve (SPC) je bio najglasniji protiv Dejtonskog sporazuma, pa je u apelu međunarodnoj zajednici tvrdio da potpis patrijarha smatra nevažećim. Čak je i antiratna opozicija u Srbiji negodovala zbog Sporazuma, što u suštini pokazuje da su svi bili na istom konceptu i da su svi strahovali da će Milošević pod određenim pritiscima postepeno odustajati od srpskih ciljeva. Vojislav Koštunica, predsednik DSS je izrazio sumnju u to da će Dejtonski sporazum takav kakav jeste voditi u dalje ratove i nestabilnost. Po njemu, “predsednik Srbije je iz svoje dejtonske sobe poručio bosanskim Srbima da im osetita Republiku Srpsku i želi mir i saradnju sa muslimansko-hrvatskom Federacijom. Dakle, ne saradnju sa SRJ, što znači da ih je još jednom otpisao ovom osetitikom potvrdio da će živeti u drugoj državi”. Kako dalje isti će, “ako je RS ozvaničena u Ženevi onda je je u Dejtonu ozvaničena granica RS i SRJ. Zato je ovo trenutak da se razmišlja o uvršćivanju veza RS sa SRJ i to ih treba jačati na svim planovima”.

Vojislav Šešelj je rekao da tzv. mirovni sporazum potpisan u Dejtonu predstavlja ozvaničenu srpskog poraza, te da će “srpski narod rezultate ovako histerične antisrpske politike Miloševića i međunarodne zajednice nikada neće moći da prihvati kao konačne, a neka buduća demokratska i nacionalno opredeljena vlast će sigurno umeti da ostavri težnje našeg naroda da uživa u ujedinjenoj i jakoj srpskoj državi”.

Slobodan Milošević je pak, Dejtonski sporazum tretirao kao svoju novu šansu da se Srbiji i regionu predstavi kao mirovnjak. On tada izjavljuje: “ja sam siguran da ovaj trenutak, ovaj istorijski dan, rekao bih, treba da označi prekretnicu ka miru, razumevanju i saradnji u regionu Balkana. Vreme je da se svi narodi u regionu okrenu ka ekonomskom oporavku, razvoju, izgradnji i međusobnoj saradnji”.

Izbeglice instrument stvaranja etničkih država

Negativan odnos prema Dejtonskom sporazumu brzo se promenio, jer se stalo na stanoviste da je to bio maksimum u datim međunarodnim okolnostima, te da se treba držati Dejtonskog sporazuma dok se ne promeni međunarodni kontekst koji bi omogućio odvajanje RS od BiH. U formulisanju te strategije “čekanja” važnu ulogu je imao okrugli sto “Srpski narod u novoj geopolitici koj stvarnosti” (1997), kada su jasno definisani ciljevi i taktika: ujedinjenje i oslobođenje kao trajni

strateški nacionalni cilj. Polazište je bilo – da reka Drina “ostaje da spaja srpski narod”.

Strategija je definisana pre svega, u stavu o sprežavanju povratka Bošnjaka i Hrvata u RS. Pitanje izbeglica imalo je značajnu ulogu u rešavanju “srpskog nacionalnog pitanja”. Od samog početka rata “stvarane su” izbeglice koje su dokazivale da “zajednički život nije mogući”, s time što su istovremeno proterivani svi nesrbi sa teritorija koje su proglašene srpskim etničkim teritorijama. I opozicija i Miloševićev režim bili su saglasni u sprežavanju povratka izbeglica, jer su one poslužile konsolidaciji etničkog srpskog prostora, a to su RS i deo Hrvatske (od koga su kasnije odustali), što bi zadovoljilo težnju srpskih nacionalista (barem jedne od linija) za “pomeranje” države na severozapad. U tom bi slučaju Kosovo moglo biti podeljeno sa Albanicima po modelu podele teritorija u Hrvatskoj i BiH: dakle, velikim “premeštanjem stanovništva”.

Egzodus Srba iz Hrvatske, a zatim i iz Sarajeva, bili su indikativni u pogledu namere da se ti Srbi nasele na teritorije koje su smatrane delom nove srpske države, znači, u Republici Srpskoj. Izbeglice najbolje ilustruju da je ratni cilj srpskog režima bio osvajanje teritorija, a ne isključivo “ujedinjavanje svih Srba”. To je uostalom, Dobrica Ćosić rekao na samom početku rata, tvrdnjom da su “Srbi raspadom Jugoslavije primorani da pronadju državno-političku formu rešenja svog nacionalnog pitanja. Ja je vidim u federaciji srpskih zemalja. U tu federaciju treba da udju ne ‘svi Srbi’, nego srpske etničke oblasti”.

Na pomenutom skupu na Fruškoj gori (1997), posebna pažnja u oblikovanju strategija prema Republici Srpskoj posvećena je povratku izbeglica. Isti se tom prilikom da je:

(...) Najveća opasnost za opstanak i prosperitet Republike Srpske jeste Aneks 7 Dejtonskog sporazuma, tj. Sporazum o izbeglicama i raseljenim licima (...) Sa stanovišta srpskih nacionalnih interesa taj sporazum je mađ sa dvije oštrice. Njegovim sprovođenjem se gubi kohezion moć RS, a jaća uloga onih snaga koje RS “utapaju” u jedinstvenu državu BiH, i, što je još teže, interese srpskog naroda potčinjavaju interesima muslimana.

(...) Sa stanovišta srpskih interesa, RS je jedina svetla tačka u procesu razbijanja SFRJ. No, u narednom periodu treba očekivati sve veći pritisak i ucjene tzv. međunarodne zajednice, tj. moćnika novog svetskog poretka, na RS radi provođenja odredaba Aneksa 7. Jedan od načina da se parira ostvarenju muslimanskih ciljeva, a osnovni cilj je slamanje RS, i to putem povratka muslimana na njenu teritoriju i biološkom dinamikom, jeste povratak srpskih izbeglica u RS i unapređenje mera populacione politike.

(...) Optimizam u pogledu opstojanosti i ukupnog napretka, posebno socioekonomskog. Zasniva se na konstelaciji da je RS, i srpski narod u njoj, u ovom trenutku, i u dogledno vreme, potreban Evropi radi oživanja vlastitih interesa. Prije svega, zbog uloge RS u sprežavanju prodora islamskog fundamentalizma u srce Evrope (...) Takođe RS se nameće nekadašnja uloga Vojne krajine. Kad prestanu razlozi za njeno postojanje naši neprijatelji, Hrvati i katoličanstvo, ako budu u prilici uništiti RS i granicu katoličanstva pomjeriti na istok.

(...) Veoma su značajni i uloga SPC i stimulatивne mere populacione politike, kao nezamjenjivi faktori postojanosti RS.

Povratak Bošnjaka u RS shvaćen je kao najveća pretnja etničkoj konsolidaciji RS, što je imalo odraza i na odnos RS prema procesu povratka. Korišćene su sve mere i zastrašivanja, kako bi se Bošnjaci sprežili da u većem broju ostvare povratak u RS. Istovremeno su preduzete i “radikalne programske i kadrovske promene u organizmu školstva, od osnovnog do visokog”, kako bi se odbranio “integritet i oživanje svesti Srba” i sprežilo njihove utapanje ili “asimilacija” u bosnaksu državu. Dakle, kulturi i obrazovanju je dat isti značaj kao i vojsci i policiji.

Uz ostale, povratak izbeglica bio je glavni instrument, kako je predviđeno Dejtonskim sporazumom, da se ublaže ratne posledice i etnička podela. Međutim, međunarodna zajednica nije tom procesu posvetila adekvatnu pažnju na terenu, mada je 1997. godina bila proglašena godinom povratka u BiH. Povratak je ostvaren po nacionalno-entitetskom "ključu" i dodatno je konsolidovao etničku podelu u Bosni.

Napori međunarodne zajednice da se relativizuje etnička podela Bosne samo su donekle uspeli posredstvom, pre svega administrativnih mera i objedinjavanja nekih državnih funkcija. Tako je uspostavljena jedinstvena armija BiH, omogućeno je slobodno kretanje na celoj teritoriji BiH, i niz drugih konkretnih pitanja. RS je uporno odbijala ili pružala otpor ukidanju državnih ingerencija RS. Beograd je uvek otvoreno podržavao tu politiku. Wolfgang Petri, visoki međunarodni predstavnik u BiH, je za samo godinu dana uspeo da promeni situaciju u entitetima i u tom smislu, ohtabrujuća je bila Njujorška deklaracija iz novembra 1999. godine, koju je potpisalo Predsedništvo BiH. Doneta je i odluka o Brčkom kao distriktu, koga je srpska strana smatrala strateškom tačkom, jer se RS tu preseca na dva dela. Vlada SRJ (Srbije) je protestovala, tvrdeći da je to "još jedan u nizu nelegalnih akata" Wolfganga Petrija i još "jedan pokušaj nametanja stranih političkih i stratejskih ciljeva u BiH, suprotnih legitimnim interesima RS i srpskog naroda". Socijalistička partija Republike Srpske u to se vreme energično založila za donošenje trajnog rešenja da sve izbeglice ostanu u RS. Izborni štab Opštinskog odbora ove stranke u Zvorniku tvrdio je da "ukoliko se ne zadrže Srbi izbegli iz Federacije BiH, kojih ima oko 400.000, i ne obezbedi im se trajni smeštaj i perspektiva u zapošljavanju, nema ništa od opstanka RS".

Uvođenje jedinstvenog pasoša za celu BiH izazvalo je burne reakcije u RS, posebno SDS, koja je pozvala sve državne organe RS i srpske predstavnike u zajedničkim organima BiH da zauzmu jedinstven stav o toj odluci, jer se njome ukidaju entiteti na kojima počiva BiH, ali i Dejtonski sporazum. Socijalistička partija RS je takođe, izjavila da se nametanjem "takvih zakonskih rešenja razaraju zajedničke institucije BiH i uvodi majorizacija i hegemonizacija jednog od tri naroda u BiH". Stranke u Republici Srpskoj su takođe oštro osudile predlog Harisa Silajdžića da se uspostave četiri ekonomska regiona u BiH, jer je to navodno, u funkciji unitarizacije BiH. U Brčkom su 18. oktobra 2000. godine održane demonstracije srednješkolaca srpske nacionalnosti, koji su uzvikivali; "Ovo je Srbija" i "Brčko je srpsko".

Demokratske promene u Srbiji i u RS

Ni posle demokratskih promena u Srbiji (2000) nije došlo do promene politike, naprotiv sve je jasnije bilo opredeljenje da se oživa RS. Pobedom Vojislava Koštunice nacionalistički blok po prvi put dobija demokratski legitimitet i podršku međunarodne zajednice. Amalgam komunista i nacionalista se porazom Miloševića raspao, te je ostao samo nacionalizam, koji se razlio i poprimio, izmeću ostalog, jak antikomunistički naboj i bio je kišobran za legitimisanje ideologije koju su zastupali Nikolaj Velimirović, Milan Nedić, Draža Mihajlović i Dimitrije Ljotić. Miloševićeva teritorijalno nasleđe je bila polazna tačka u ostvarivanju geostratejskih ciljeva.

Vojislav Koštunica je veoma brzo pokazao šta je njegov prioritet u regionu. Samo nekoliko dana nakon što je zauzeo mesto predsednika SRJ izjavio je da "nije normalno da srpski gradovi budu u inostranstvu", te da globalisti misle da "Drina nije reka već okean". Prilikom priznanja Bosne i Hercegovine od strane SRJ (zbog pritiska međunarodne zajednice) Vojislav Koštunica je istakao da će SRJ insistirati na doslednom sprovođenju Dejtonskog sporazuma. Upozorio je da će sve "što bude vodilo gušenju entiteta naići na našu argumentovanu i pravno utemeljenu kritiku", te da pet godina nakon Dejtona postoji potreba da "narodi sami odluče o svojoj sudbini". Njegove izjave

na samom početku mandata ukazuju na orijentaciju Beograda na podelu BiH.

Kosovo u funkciji podele Bosne

Srpska nacionalna ideologija se nakon 2000, hranila nerešenim statusom Kosova. Srpska ratna avantura je počela sa idejom da se amputira Kosovo (zbog nemogućnosti da se kontroliše demografski bum Albanaca), a srpska država pomeri na severozapad. Taj, u suštini, licemeran odnos prema Kosovu kao neotuđivom delu Srbije, u funkciji je polaganja prava na RS. Budućnost Bosne stavljena je, kada je reč o Srbiji, u kontekst rešavanja pitanja statusa Kosova koje je postalo predmetom trgovine. Kada je krajem 2007. godine postalo jasno da će se status Kosova rešiti za nekoliko meseci Beograd i Banjaluka sinhronizovano su počele kampanju otvaranja pitanja samoopredeljenja Republike Srpske u novonastaloj situaciji. Dakle, ideja kompenzacije Kosova za Republiku Srpsku aktuelizovala se u 2007. godini. Vojislav Koštunica je u svojoj predizbornoj kampanji 2007. godine isticao: “Ako bismo se odrekli Kosova onda bi se odrekli i prava da branimo i štitimo Republiku Srpsku kao deo, samostalan deo, Bosne i Hercegovine”. Između ostalog, istakao je da je Republika Srpska sa Srbijom zajednički duhovni i kulturni proctor, bez obzira na “zvanične i nezvanične stavove”.

Presuda za genocid

Međunarodni sud pravde je 26. februara 2007. godine doneo presudu u sporu po tužbi Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore za kršenje Konvencije o sprežavanju i kažnjavanju zločina genocida. Ovaj višegodišnji spor, kao i sama presuda, imali su veliki odjek u javnosti Srbije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore.

Sud je presudom potvrdio da je u Srebrenici u julu 1995. godine počinjen genocid nad bosanskim Muslimanima, što se podudara sa presudama Haškog tribunala za ratne zločine. Prema presudi Međunarodnog suda pravde, Srbija nije proglašena krivom za izvršenje, podstrekivanje ili saučesništvo u genocidu, međutim, proglašena je krivom za nesprežavanje genocida. Srbija je, takođe, proglašena krivom za to što Međunarodnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju nije izručila Ratka Mladića, koji je optužen za genocid i saučesništvo u genocidu.

Presudu Međunarodnog suda u Hagu zvanično Beograda je dočeka sa “olakšanjem”. Bez obzira na to što je presudom potvrđen genocid u Srebrenici, kao i odgovornost Srbije za njegovo nesprežavanje, politička klasa Srbije osporava i takvu presudu koja je očigledno svojevrsni politički kompromis međunarodnih aktera. Tako ambivalentna formulacija u presudi, ne samo da je izazvala nezadovoljstvo Bošnjaka, već će biti i povod za buduća sporenja oko karaktera rata i uloge Srbije u njemu.

Presuda Međunarodnog suda dovela je i do pogoršanja odnosa u BiH, dovodeći, sasvim opravdano, u pitanje legitimnost postojanja Republike Srpske, što je izazvalo oštre reakcije političara RS.

Tokom 2007. godine pokrenuta je inicijativa za izdvajanje Srebrenice iz teritorijalnog sastava Republike Srpske. Naime, Skupština opštine Srebrenica usvojila je rezoluciju kojom se traži izdvajanje te opštine iz ingerencija Republike Srpske. Srpski odbornici napustili su sednicu pre glasanja o usvajanju dokumenta, uz obrazloženje da nemaju mandat za narušavanje ustavnopravnog poretka Republike Srpske i kršenje Dejtonskog sporazuma. Dve istine o prošlosti, potpuno različita tumačenja presude Suda pravde u Hagu i duboka neslaganja oko budućnosti tog grada, pretvorili su vanrednu sednicu opštinske skupštine u višesatnu raspravu. Tada još uvek aktuelni

visoki predstavnik u BiH Kristijan Švarc-Šiling rekao je da odluka o izdvajanju Srebrenice iz RS nije u skladu sa Dejtonskim sporazumom.

Nezavisnost Kosova: novi momentum za Bosnu

Proglašenje nezavisnosti Kosova radikalizovalo je ponašanje Milorada Dodika i otvorilo pitanje statusa RS. Iako Bosna nije priznala Kosovo, što su inače, učinile sve ostale susedne zemlje, odnosi između Sarajeva i Beograda su u stalnoj napetosti. Dodik je, naime, u jednom trenutku izašao sa zahtevom da se i RS dozvoli referendum o samoopredeljenju. Rezolucija Skupštine RS iz februara 2008. godine, u kojoj se prvi put eksplicitno navodi mogućnost referenduma, najavila je početak nove ozbiljne krize u BiH, ali i u regionu. Iza Dodikove radikalizacije krije se dugogodišnja strategija Beograda, jer ga podržavaju političari, mediji i akademske elite. Dodikova pozicija učvršćena je i ekonomskim povezivanjem Srbije sa RS. Reakcije na stav političara RS bile su oštre, kako među drugim političarima u BiH, tako i u međunarodnoj zajednici. Dodiku je jasno stavljeno do znanja da samoopredeljenje RS, nije opcija o kojoj se može razgovarati.

Destabilizacija BiH ponovo je privukla pažnju SAD i EU. Bosna je neočekivano stavljena na listu prioriteta nove američke administracije, mada ne među prvima. Brojni eksperti su početkom 2009. godine u svojim izveštajima počeli da ukazuju na neodrživost situacije u Bosni i mogućnost obnavljanja sukoba.

Samo u SAD je doneta rezolucija "o duhu razmišljanja u Kongresu", u Predstavničkom domu; objavljeno je niz članaka i komentara u vodećim američkim medijima; bošnjačka dijaspora u SAD pojačala je aktivnosti u Kongresu i Stejt departmentu, a došlo je i do niza poseta bošnjačkih političara SAD. Sve to je prethodilo dolasku nove administracije. U Kongresu je održan i hearing 2. aprila 2009. godine, kojom je prilikom skrenuta pažnja da je Milorad Dodik „iskoristio činjenicu da je međunarodna zajednica zanemarila Bosnu i nedostatke Dejtonskog sporazuma da bi što više osmaostalo RS“. Isto tako je skrenuta pažnja na to da je Dodik „eksploatisao strah Evrope od muslimanskog terorizma, kako bi izbegao bilo kakav napor na konstitucionalnoj reformi BiH“. Istaknuto je takođe, da je neophodna nova američka inicijativa radi stabilizacije celog regiona, posebno Bosne, Kosova i Srbije. Prednost je data Bosni, s time da američka administracija treba da završi dejtonski proces tako što će pokrenuti novi plan reintegracije BiH, ali ne na etničkom principu. Podvučeno je da etnička teritorijalizacija deluje protiv jedinstva kompleksnih društava.

Tako je Danijel Server, direktor Balkanskog programa Američkog instituta za mir, za Dnevni avaz izjavio: „Ako promene Ustava Bosne i Hercegovine ne budu ozbiljno pokrenute, međunarodna zajednica mora razmotriti održavanje novog Dejtona. Jedina tema tog skupa treba biti upravo ovo pitanje. Nikakve podjele, otcjepljenja i slične gluposti“. Morton Abramovic i Server, u zajedničkom članku predlažu obnovu i evropskog posredovanja i američke inicijativnosti na provođenju ustavnih reformi. Za početak, EU i Sjedinjene Države Amerike treba jasno da kažu da trenutna ustavna situacija u BiH nije prihvatljiva i da se mora mijenjati. Ukoliko to ne dadne rezultata, treba sazvati novu Dejtonsku konferenciju, sa originalnim učesnicima, Hrvatskom, Srbijom, Bosnom i Hercegovinom i njena dva entiteta, kao i sa EU, Britanijom, Francuskom, Njemačkom i Rusijom. Nakon konsultacija sa svim učesnicima Sjedinjene Države i EU bi trebale pripremiti nacrt novog ustava koji bi udovoljavao evropskim standardima.

Tokom 2008. godine, u Bosni i Hercegovini su se odigrala tri događaja koja za ovu zemlju imaju istorijski značaj. Prvi u nizu je hapšenje Radovana Karadžića u Beogradu u julu. Iako se odigralo na teritoriji Srbije, njegovo hapšenje je posebno važan događaj za BiH iz najmanje dva razloga.

Najpre, Karadžiću se trenutno sudi u Hagu za ratne zločine i genocid i to ne samo u Srebrenici nego i u još 11 opština u Bosni. Osim toga, u Hagu se sudi i generalu Momčilu Perišiću, koji je, prema optužnici, kao načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, osnovao takozvani kadrovski centar, koji je bio zadužen za finansijsku i logističku pomoć Vojsci Republike Srpske i upotpunjavanje njihove komande visokim oficirima. Time je, stoji u optužnici, Perišić od sredine 1993, do kraja 1995. godine doprinio počinjenju zločina u opsadi Sarajeva, raketiranju Zagreba i padu Srebrenice. Oba suženja (Karadžiću i Perišiću) imaju važnu ulogu u rasvetljavanju uloge Beograda u planiranju i sprovođenju genocida u Bosni.

Drugi događaj jeste potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između EU i BiH. Sporazum je potpisan 16. juna 2008. godine u Luksemburgu, a paralelno sa SSP, potpisan je i Privremeni trgovinski sporazum, čime je kako se navodi u zaključcima šefova država i vlada EU "činjen važan korak BiH na putu ka EU". Potpisivanje ovog sporazuma omogućeno je nakon reforme nekih segmenata zajedničke države: "reforme" policije, javne uprave i javnog RTV servisa.

Pokušaj da se nađe rešenje unutar Bosne kao što je prudski sporazum između vodećih političkih stranaka (Milorada Dodika, Sulejmana Tihića i Dragana Čovića) nije naišao na punu podršku bosanske javnosti. U suštini, pravi sadržaj prudskog sporazuma nikad i nije obelodanjen, a iz izjava trojice lidera moglo se zaključiti da je, između ostalog, bilo govora i o stvaranju trećeg entiteta sa sedištem u Mostaru, te podeli državne imovine čiji bi nosiocu bili entiteti. Taj pokušaj je propao, mada je imao podršku međunarodne zajednice. Visoki predstavnik, Valentin Inzko je takođe, potvrdio da „... podržavam sve što ova tri naroda dobrovoljno učine, kao što je prudski proces. Bilo bi dobro da se druge stranke pridruže. Nije to jedini uslov za zatvaranje OHR-a ili za transformaciju OHR-a, međutim bio bi znak zrelosti.“

Evropski parlament je doneo rezoluciju o BiH kojom se traži stvaranje funkcionalne države i institucija, kako bi se ubrzao proces integracije u EU. Očigledno je da je i neuspeh ovih pregovora takođe uticao da se problem Bosne ponovo internacionalizuje.

Međunarodna zajednica dopustila je Dodiku da nastavi sa procesom slabljenja zajedničke države, što BiH dodatno udaljava od evropske perspektive. Jedina ispravna srednjoročna strategija za BiH je primena Bonselovih ovlašćenja u dužem periodu, ali i redefinisane položaja RS u BiH. Dugoročno, biće neophodna ozbiljna revizija Dejtonskog sporazuma, koji predstavlja kamen spoticanja za proces zaokruživanja zajedničke države.

Redefinisane odnosa u okviru BiH ostaje prvi preduslov za razvoj zemlje. Mogućnost uspostavljanja kvalitetnih odnosa između Srbije i BiH ostvariva je jedino ukoliko Beograd odstupa od destabilizirajućih prakse prema BiH, i ukoliko se zvanjani Beograd, makar formalno izvini na odgovarajući način žrtvama i porodicama žrtava rata u BiH. Drugim rečima, odnose Srbije i BiH nemoguće je kvalitativno popraviti, ukoliko srpski politički vrh ne pokaže iskreno kajanje za zločine počinjene devedesetih godina XX veka. Politika agresije i etničkog čišćenja koja je za posledicu imala ubistvo više od 100.000 ljudi, desetine hiljada silovanja, i raseljavanje više od 2 miliona ljudi, u Srbiji nikad nije – makar i formalno – osuđena adekvatnim delovanjem parlamenta Republike Srbije, predsednika Republike ili vlade. A o konkretnoj materijalnoj kompenzaciji nikada nije bilo ni reči.

Beograd i susedi

Najveći je problem odnos Srbije prema susedima i njena želja da zadrži patronat nad njima. Ni nakon dve decenije od raspada SFRJ aktuelni politički lideri još ne razumeju kontekst evropske regionalne saradnje i, u tom smislu šta znači „evropska perspektiva“.

Jedan od ključnih pravaca delovanja Beograda prema regionu vezan je za popis stanovništva koji treba da se sprovede u celom regionu tokom 2011. Tim povodom Ministarstvo za dijasporu donelo je Strategiju o uvođenju i jačanja odnosa matične države i dijasporu i matične države i Srba u regionu na koju u regionu gledaju kao na mali Memorandum. Na strategiji je rađeno pune tri godine, a u izradi tog dokumenta su učestvovala brojne institucije i pojedinci. Ministar za dijasporu je istakao da „nikada više naši ljudi u svetu ne smeju biti tretirani kao politički protivnici, a Srbi u regionu nikada više ne smeju biti zloupotrebljavani u dnevnopolitičke svrhe. Svi moramo da se zamislimo nad činjenicom da 40 odsto naših ljudi živi van granica naše zemlje, da izvučemo pouke iz prošlosti i da više nikada ne dozvolimo da u Srbiji preovlada politika koja podstiče ljude da iz nje odlaze“.

Isti se se da je namerom Republike Srbije da pomogne dijaspore i Srbima u regionu, da se, s jedne strane integrišu u lokalne sredine, a s druge, s uvođenju odličnosti, i po tom pitanju očekuje tesnu saradnju sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Činjenica da su Srbi raspadom SFRJ od konstitutivnog naroda postali manjina u novonastalim državama, želi se prevazići upravo ovom strategijom kojom se traži (lo) da Srbi u Hrvatskoj i Crnoj Gori dobiju status konstitutivnog naroda. Zbog reakcija u Crnoj Gori i Hrvatskoj odustalo se od traženja tog statusa. Tvrdi se da u susednim zemljama srpskoj zajednici nisu omogućeni, u pojedinim segmentima, međunarodnim standardima zbog različitosti u njihovim osnovnim ljudskim pravima, kao što su pravna nepokretnosti, npr. u vezi sa materijalnim jezikom, slobodu kretanja, zadržavanje i drugo.

Kada je reč o Republici Srpskoj Strategija ističe da bi Republikom Srpskom trebalo da predstavlja najvažniju oblast interesa i jedan od državnih i nacionalnih spoljnopolitičkih prioriteta Republike Srbije... Dalje se ističe da nadležni ministarstvi treba da omogućе da svi građani Republike Srpske koji to žele dobiju i srpsko državljanstvo. Republika Srpska bi trebala da predstavlja najvažniju oblast interesa i jedan od državnih i nacionalnih spoljnopolitičkih prioriteta Republike Srbije. (...) Uz zalaganje za dosledno sprovođenje Dejtonskog sporazuma, neophodno je pomoći i podstaći napredak Republike Srpske i njenih institucija. Ministarstvo spoljnih poslova trebalo bi da na svaki način diplomatski podrži napore za opstanak Republike Srpske i u zaštiti uzme njena prava pred EU, SAD, SE, OEBS i UN. Neophodno je da nadležna ministarstva omogućе da svi građani Republike Srpske koji to žele dobiju i srpsko državljanstvo.

Isti se se da Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja treba da podstiče ulaganja u oblastima Republike Srpske, posebno u zonama sa malim priraštajem (Hercegovina, Podrinje, Manjača) i zonama od velikog strateškog značaja (Brčko, Posavina, dolina Une).

Ministarstvo prosvete trebalo bi da nastavi sa procesom objedinjavanja dvaju prosvetnih sistema. Ministarstvo kulture treba da posveti dužnu pažnju unapređenju kulture srpskog naroda u Republici Srpskoj i njenom povezivanju sa matičnom državom.

Ministarstvo vera trebalo bi da nastavi finansiranje i brigu o sveštenstvu i monaštvu radi njihove duhovne misije u funkciji uvođenja nacionalnog identiteta, pružanje pomoći verskim, kulturnim i obrazovnim ustanovama, izdavačkim projektima, radio i tv stanicama i obnovi i sanaciji sakralnih objekata (obnova sakralnog nasleđa srpskog naroda).

Strategija se bavi i položajem srpskog naroda u Federaciji Bosne i Hercegovine, polazeći od toga da su Srbi konstitutivni narod u tom entitetu, ali i da je njihov položaj nepovoljniji od položaja

Bošnjaka i Hrvata u Republici Srpskoj. Strategija se zalaže da nadležna ministarstva Republike Srbije u sklopu redovnih aktivnosti pomognu povratak i ekonomski opstanak srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Zato Republika Srbija daje podršku: restituciji oduzete imovine građanima srpske nacionalnosti, srpskim udruženjima i institucijama (banke, štedionice, kulturno-prosvetna društva), kao i Srpskoj pravoslavnoj crkvi; obnovi sakralnog nasleđa srpskog naroda; razvoju prosvetne oblasti i Srpske pravoslavne crkve (bogoslavije, gimnazije, osnovne škole, obdaništa, itd).

Republika Srpska se sve više potvrđuje i ozvaničuje kao ratni plen od koga Srbija neće odustati. O tome je nedavno na međunarodnoj konferenciji u Sarajevu govorio i Goran Svilanović, koji je citirao jednog srbijanskog političara koji je na pitanje, šta je rezultat podržavanja Miloševićevog projekta i nacionalne politike, odgovorio da su to srpska Vojvodina i Republika Srpska: „U odbrani tih rezultata srpsko javno mnjenje je mnogo jedinstvenije nego što vam se čini, bez obzira šta govorio Goran Svilanović ili bilo ko drugi ko dođe u Sarajevo. Iskren odgovor na pitanje da li su to rezultati koje će i ova i neka sledeća vlada Srbije nastojati da sačuva, odgovor je – da. Drugo, još neprijatnije: moj je utisak da je važno da se kaže u Sarajevu da je ustavni patriotizam među građanima, ne političarima, RS gotovo jednak nuli u odnosu na državu BiH“.

Uloga Beograda u normalizaciji odnosa unutar Bosne

Normalizacija odnosa unutar Bosne i Hercegovine na duže staze neće biti moguća ukoliko Beograd ne odustane od svojih imperijalističkih pretenzija u regionu. Drugim rečima, razmena Kosova za Republiku Srpsku nije moguća, i zato je važno da Beograd konačno pošalje jasnu poruku građanima Republike Srpske da je Bosna i Hercegovina njihova zemlja, a ne Srbija.

Rešavanje problema BiH zavisi i od konstruktive uloge Srbije. Uticaj koji Srbija ima na političare u Bosni može biti od presudnog značaja za razvoj događaja. Posebno, ako Srbija želi da ubrza svoj put u Evropsku uniju, biće veoma važno kako se ponaša u odnosu na Bosnu.

Stalno insistiranje Beograda na statusu quo i insistiranje na nepromenljivosti Dejtonskog sporazuma, kao na floskuli da Beograd pristaje na sve „o čemu se tri naroda dogovore“ više govori o nemoći Evrope nego o snazi Srbije. Srbija se podigla na podršku i pomoć EU i SAD, a njena politička i ucenjivačka snaga posledica je nemoći Zapada da razreši neka suštinska pitanja koja nisu lokalnog karaktera.

Hapšenje Ratka Mladića moglo bi poslužiti za nove inicijative međunarodne zajednice u Bosni. Istovremeno, kandidatura Srbije i početak pregovora za članstvo u EU, svakako bi smanjilo podršku Srbije RS. To bi impliciralo i okretanje RS Sarajevu kao svom centru.

Dakle, pitanje Bosne je i dalje otvoreno zbog nedostatka političke volje da se tom pitanju priđe i sa moralne tačke gledišta. Bosna je bila i ostala moralno pitanje Evrope. Krajnje je vreme da međunarodna zajednica zauzme stav u odnosu na zločin koji se desio nad Bosnom i bošnjačkim narodom. Nemoralno je da se Srebrenica nalazi u srpskom entitetu i da se ubice i progonitelji slobodno šetaju ulicama tog grada. Kada nestanu Žene Srebrenice taj grad će ostati ne samo grad mrtvih, već i mrtav grad. Srebrenica je simbol zločina i neosteljivosti sveta, pre svega Evrope.

Deklaracija Evropskog parlamenta je zato važan dokument koji se vraća Srebrenici kao pokušaj da se taj zločin ne zaboravi. Najzad, Evropa taj zločin tretira kao svoju moralnu odgovornost. Nation-building Bosne mora se staviti na nove osnove u kojima je građanin središnja tačka. Bosanskim Srbima treba pomoći da se oslobode isključive odgovornosti za genocid koji im Beograd podmeće,

jer to trajno postavlja zid između njih i Bošnjaka. I najzad, pomirenje u Bosni moguće je samo na istini, a ne na izjednačavanju sve tri strane.

U sklapanju balkanskog mozaika, Bosna je posljednja. Tako je i prostor na kome je napravljena i najveća greška. Bilo bi korisno da i Evropa prizna neke svoje zablude i greške. To bi pomoglo regionu da se i sam odgovornije postavi prema nedavnoj prošlosti.

Prva zvanična poseta Borisa Tadića Sarajevu odnosno Bosni i Hercegovini (početkom jula), mogla bi označiti početak nove politike Beograda prema Bosni.

© 2011 *Sonja Biserko*

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.